

Александар Обрадовић

Понтификални Универзитет Грегоријана

Оригенова еклисиологија

Сажетак: Први део рада обухвата кратак преглед основних идеја у Оригеновој мисли о Цркви, затим однос времена, вечности и настанка Цркве. У наставку се говори о значају духовности. За Оригена, аскеза је један од кључних елемената хришћанског живота која се афирмише у оквиру заједнице и усмерена је према есхатолошком добу. Други део рада разматра три теме Оригенове еклисиологије у појединим библијским одељцима: тема Тела Христовог у којој Ориген истиче динамичан духовни однос између Христа и верних у изградњи храма Господњег тела. Мистицизам брачне тајне и лично духовно усавршавање представљају теме еклисиологије Песме над Песмама, док Оригенова теологија о народу Божијем кроз библијску егзегезу показује везу између старозаветне и новозаветне Цркве, затим какве импликације по древну икономију има Христово дело спасења у историји. Црква је истинити Израел који преко себе дарује спасење целом свету.

Кључне речи: Црква, тајна, символ, егзегеза, вечност, време, аскеза, есхатологија, Тело Христово, Песма над Песмама, народ Божији.

Увод

Оно што је Херман Вот написао поводом Оригеновог учења о Цркви може да представља сиже и основни семантички садржај еклисиологије оца библијске егзегезе и спекулативне теологије: по Оригену, „права суштина Цркве се остварује у онима који се приближавају Богу преко познања и добрих дела; сви списи Оригена, такође и велики коментари, су у служби оба циља. Ориген налази ову унутрашњу блискост са Христом у Песми над Песмама.“¹ Платонизам и основне идеје Стоика, духовна димензија аскезе платонског типа и оријентације Оригена никада не напуштају.² Оне су скоро онтологија мисли великог учитеља. Ове чињенице Оригеново богословље о Цркви чине посебним. Он верне позива на подвиг, ватрену љубав према Христу и потпуно предавање Логосу Оца, и истовремено истиче да је без откровења познање немогуће. За њега је то питање божанске благодати. Писмо је догонадахнуто и може бити схваћено искључиво кроз Светог Духа. Човек мора продрети у невидљиво, иза видљивог. У проучавању Писма, он мора да настави, од литерарног значења ка духовном разумевању. Писма су о Тајни.³ Литерарни израз открива и заснива тајну: одговара јој и истовремено јој је неадекватан. Однос између вербалног текста и тајне је једна аналогија.⁴ Начин откровења је суштински изражен алегоријски и типолошки.

¹ H. J. Vogt, „Origene“, у: Siegmund Döpp — Wilhelm Geerlings, *Dizionario di Letteratura Cristiana Antica*, Urbaniana University Press — Città Nuova, Roma, 2006, 650.

² *Encyclopedia of Philosophy*, Vol. 7, 2nd edition, Editor in Chief Donald M. Borchert, Thompson Gale, 2006, 39.

³ Origène, *Commento a Matteo Series/1*, a cura di Guido Bordinelli, Città Nuova, Roma, 2004, 38–39.

⁴ Origène, *Commentaire Sur Saint Jean*, tome I, traduction par Cécile Blanc, Sources Chrétiennes 120, Cerf, Paris, 1966, 142–144.

Оригенова полазна тачка је објекат религијског гносиса као тајна.⁵ У томе лежи привидна контрадикторност, „парадокс тајне.“⁶ Предмет дискусије је шта тајна заправо означава: „означену стварност“ или само „заклоњену форму означене стварности.“⁷

Црква је за Оригена пре свега стварност преко које се духовно сједињујемо са Богом, путем подвига и беспрекорног живота.⁸ Истанчан у осећају за Писмо, Ориген на више места на алегорички начин описује Цркву као народ Божији и природу њеног односа са Богом. Она је за Оригена Тело Христово и Христова Невеста, која ће заблистати лепотом у потпуном и коначном сједињењу са својим Жеником на крају времена.

Невеста представља народ Божији. У првој омилији на књигу пророка Језекиља Ориген је назива *coetus populi christiani*⁹ (сабрање хришћанског народа), на почетку тумачења Песме над песмама, *coetus omnium sanctorum*¹⁰ (сабрање свих светих), док у деветој омилији на књигу Изласка налазимо израз *credentium plebs*¹¹ (народ верних). Говорећи о Цркви као о телу у коме живи Логос, Ориген је пореди са телом у коме обитава душа. Логос је начело живота Христовог Тела: „Кажемо да Светио Писмо њошврђује да је Тело Христово и цела Црква Божија, оживљена Сином Божијим, док су удови овог шела, као једна целина, једно „све“, сви они који верују. Тако да, као шћо душа даје животи и њокреће шело, које није у сћању да због своје њприроде њокреће самим собом на животињи начин, шћако Лојос, који њокреће и њушћа у њокрећ шело шело њрема ономе шћо је њраведно, њокреће Цркву и сваког члана Цркве, који не извршава нишћа без Лојоса (6, 48).“¹²

Ориген припрема пут за еклисиологију кападокијских Отаца и светог Максима Исповедника на Истоку, и за еклисиологију Августина и његових наследника на Западу. Полаже темељ за мистицизам брачне тајне и за хришћански мистицизам уопште.¹³ Аскетска димензија и њен однос са есхатологијом, чини око-

⁵ Henri Crouzel, *Origène et la Connaissance Mystique*, Desclée de Brouwer, 1961, 21–209.

⁶ Henri Crouzel, *Origène et la Connaissance Mystique*, 85–154.

⁷ Henri De Lubac, *Histoire et Esprit, L'intelligence des Écritures d'après Origène*, Cerf, Paris, 2002, 206–217.

⁸ Када је реч о Оригеновом поимању вере и хришћанског гносиса, можда је најбољи опис дао Ив Конгар у својој *Историји шеологије*: „Много мање философ, а много више човек клира и Цркве од Климента, Ориген је одвојио више знање и заједничку веру од гносиса и ставља ова два типа знања у везу са два смисла Писма, материјални смисао и алегорички или духовни. За њега, онда гносис представља начин познања и мотив привржености различит од начина и мотива једноставне вере. Као чиста вера, како год, она је очигледно посматрана у тајнама али не на нивоу историјских чињеница или значајних објава. Донекле она се њима приближава и храни се њима на највишем нивоу идеолошке спекулације, где једино мудрост може да преживи. Учитељ строге тачности и јасне мисли, човек који се бринуо да синтетички асимилује у религијску мисао сваки елемент истине и да искористи из свега у циљу да духовно узрасте, такав је Ориген, сачуван за нас од стране његовог ученика Григорија Тавматурга, епископа Неокесарије, у његовом детаљном и верном сећању“ (Yves M.-J. Congar, *A History of Theology*, Doubleday, Garden City, New York, 1968, 42).

⁹ Origène, *Homélies Sur Ezéchiel*, texte latin, introduction, traduction et notes par Marcel Borret, Sources Chrétiennes 352, Cerf, Paris, 1989, 82.

¹⁰ Origène, *Commentaire Sur Le Cantique des Cantiques*, tome 1, texte de la version latine de Rufin, introduction, traduction et notes par Luc Brésard et Henri Crouzel, Sources Chrétiennes 375, Cerf, Paris, 1991, 178; Origène, *Commento al Cantico dei Cantici*, traduzione, introduzione e note a cura di Manlio Simonetti, Città Nuova, Roma, 1982, 74.

¹¹ Origène, *Homélies Sur L'Exode*, texte latin, introduction, traduction et notes par Marcel Borret, Sources Chrétiennes 321, Cerf, Paris, 1985, 290.

¹² Origène, *Contro Celso*, a cura di Pietro Ressa, Morcelliana, Brescia, 2000, 474; Henry Wace, *Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century A.D.*, Grand Rapids MI, 2000, 1272.

¹³ Hermann Vogt, „Origen of Alexandria“, у: Charles Kannengiesser, *Handbook of Patristic Exegesis — The Bible in Ancient Christianity Vol. 1*, Brill — Leiden — Boston, 2004, 542; о Оригеновом мистицизму и његовом односу са платонизмом видети такође Andrew Louth, *The Origins of the Christian Mystical Tradition — From Plato to Denys*, 2nd edition, Oxford University Press, 2007, 51–54.

сницу и лајтмотив Оригенове еклисиологије која провизорно може бити подељена на три велике целине: Црква као Тело Христово, еклисиологија Песме над Песмама и теологија о народу Божијем. Теологија симболије библијских слика и типологија захтева посебну пажњу и простор који би превазишао оквире овог рада. Задовољићемо се освртом на неколико основних идеја у поменутих целинама у појединим библијским одељцима који се тичу Оригеновог учења о Цркви.

Вечност, време и Црква

По Оригену Црква постоји већ пре пада, „пре стварања света.“¹⁴ Овај стих, који је међу стручњацима изазвао доста полемика о самом значењу онога што је Ориген под тим подразумевао, указује на прапостојећу Цркву. На њу Ориген примењује светотајинску слику венчања. Ова прапостојећа Црква је Христова мајка. Он долази из горњег света, и напушта га да би потражио палу невесту у свету, на коју упућује Јн 2,21.¹⁵ У Фил 2,6 се може чинити да се односи на прапостојећег човека Исуса, створеног, који је несумњиво сједињен са Логосом, који силази у свет. На другим местима се Христос и прапостојећа Црква појављују у односу као отац и мајка палог света који се враћа Богу. Јерусалим је мајка по апостолу Павлу (Гал 4,26),¹⁶ и невеста у Јовановом Откровењу (Апо 21,2), која је супротстављена материнству Мемфиса, Тира и Сидона, невести непријатељских сила.

Постоје међутим одељци који стављају Цркву у један много шири оквир. Онај који је створио (ὁ κτίσας) од почетка онога по слици која постоји у Божјем обличју (Фил 2,6), учини њега мушким, а женским Цркву, дајући обома да буду једна ствар по слици (уп. Пост. 1,27). И Господ, човек, остави због Цркве Оца, код кога беше када је постојао у Божијем обличју, остави такође и мајку, бивајући такође син горњег Јерусалима, и сједини се са палом женом овде доле, и посташе једно тело¹⁷. Овај текст упућује на прво стварање, али и представља деликатне христолошке проблеме (однос Исуса и Логоса, пре и после Оваплоћења).

Ориген говори о Цркви у времену које започиње Новим Заветом, иако назива јеврејски народ у Старом Завету такође Црквом.¹⁸ Често је назива и „првом синагогом“ која је била такође „прва жена“ Христова.¹⁹ Ориген предлаже „разлику између Цркве и синагоге.“²⁰ Прелазу Старог Завета у Нови одговара прелаз из синагоге у Цркву, од спољашњег ка унутрашњем.²¹

Најтипичнији елементи који су највише оспоравани код Оригена, платонски мотиви као што су: прапостојање, пад и апокатастасис, имају утицаја такође на његову еклисиологију. Чини се да највећи број текстова то не узима у обзир али они својом спољашњом формом и призвуком враћају ове мотиве на светлост дана чим се изађе из оквира хоризонта историјског времена.

¹⁴ Origène, *Commentaire Sur Le Cantique des Cantiques*, tome 1, 38; 409–411; уп. Еф 1, 4.

¹⁵ Origène, *Commentaire Sur Le Cantique des Cantiques*, tome 1, 409.

¹⁶ Origène, *Commento a Matteo Series/1*, 207.

¹⁷ Origène, *Homélie Sur Jérémie*, tome 1, traduction par Pierre Husson et Pierre Nautin, Sources Chrétiennes 232, Cerf, Paris, 1976, 411–413; уп. такође Пост. 2,24; Фил 2,6.

¹⁸ У Старом Завету Црква се такође назива Невестом али је дечијег узраста. Њени пријатељи су анђели, патријарси и пророци (Origène, *Commentaire Sur Le Cantique des Cantiques*, tome 1, 39–40).

¹⁹ Origène, *Commento a Matteo Series/1*, 151.

²⁰ Ориген, *О молићви*, XX, 1, текст преузет са сајта <http://ebookbrowse.com/origene-la-preghiera-testo-integrale-pdf-d77645579>. Сајт консултован 8. новембра 2011., у 11 часова и двадесет минута.

²¹ Ориген, *О молићви*, XX, 2.

Аскетска димензија Цркве и њен однос са есхатологијом

У коментарима на књигу Исуса Навина и на Јеванђеље по Матеју, Ориген говори о Цркви као о хетерогеној заједници у духовном смислу. Као бескомпромисан непријатељ греха у Цркви, он прихвата чињеницу да је Црква која је „овде доле“ увек прожета грехом: „Може и мора се разобличити јавни грешник али онај који је скривен неће моћи да буде пронађен, као што то нису могли бити Јевусеји из Јерусалима.“²² Постојање грешника у Цркви Ориген прихвата као неминовно али коначно одвајање праведника од грешника догодиће се на крају времена. Из тог разлога треба прихватити постојеће стање: „Ко мисли да одвоји добре од злих пре краја света, чини се да жели немогуће и показује да није разумео Писмо.“²³ Следствено, присуство греха остаје као „природно“ стање Цркве у овом свету — потпуна светост је очекује у будућем еону. Њој не припада грех али је присутан. До тада, верни су позвани на духовни подвиг и жртву. Постоји узрастање њених чланова, од стране Оригена изражено одељком о помазању: од помазања ногу до оног о помазању главе Исусове.²⁴ Док се не догоди целокупно преображење верних, Христос, иако спокојан у свом божанству, пати од онога од чега пати Његово тело, Црква²⁵, „оплакује моје грехове“ говори Ориген, и не може да пије вино док не пије ново, са светима у Царству Божијем.²⁶

Ориген, када говори о Цркви као заједници састављеној од грешника, њој супротставља једну „духовну“ Цркву која ће наступити на крају времена. Иако Црква представља највиши ниво постојања у односу на оно што пружа свет, она ипак припада сфери несавршеног и неправилног. Ишчекује прелазак у савршенији облик постојања који ће наступити са есхатоном. „Стварна“ Црква без мрље и боре (Еф. 5, 27) припада будућности. У Цркви будућег века нема места дијалектичком саприсутству греха и светости. По Оригену, та духовна Црква није одвојена од оне конкретне у овом свету. Ориген једино признаје да је Црква супротстављена јеретичким хетеродоксним заједницама али је увек јединствена. Црква је по себи света иако савршенство светости припада будућности.

Ко припада безгрешној Цркви, као апостоли, је део оне Цркве коју Христос гради на камену и Он сам је камен који држи здање.²⁷ Ова припадност се поседује већ сада, није дакле искључиво есхатолошка. Однос са есхатологијом остаје снажан јер јој је савршенство предукус који упућује на модел и различитост степени међу хришћанима имаће своју сразмерност у будућности. Одељак у Омилијама на Јеванђеље по Матеју Ориген повезује са Јев. 12,23 где се говори о Цркви прворођених. Овај стих, још чешће цитиран, поред тога што у будућности, упућује на трансцендентност²⁸, када је не само у претходној епохи наше историје. Прапостојећа Црква²⁹, Црква прворођених, која је она „небеска“, није у ствари формирана само од искупљених међу људима, него такође и од свих оних, као што су анђели, који припадају небеском свету.

²² Origène, *Homélies Sur Josué*, texte latin, introduction, traduction et notes par Anne Jaubert, Sources Chrétiennes 71, Cerf, Paris, 1960, 433.

²³ Origène, *Commentaire Sur L'Evangile Selon Matthieu, tome 1*, introduction, traduction et note par Robert Girod, Sources Chrétiennes 162, Cerf, Paris, 1970, 191.

²⁴ Origène, *Commento a Matteo Series/1*, 131–133.

²⁵ Origène, *Commento a Matteo Series/1*, 443.

²⁶ Origène, *Commento a Matteo Series/2*, a cura di Guido Bendinelli, Città Nuova, Roma, 2006, 93–95.

²⁷ Origène, *Commento a Matteo Series/2*, 281–283.

²⁸ Origène, *Commento a Matteo Series/1*, 151.

²⁹ Origène, *Commento a Matteo Series/1*, 149–153.

Сунце, Христос, у чијој есхатолошкој светлости ће Црква бити погружена и присаједињена, већ сада антиципира ту светост, тако да је Црква мера у којој су њени чланови свети. Код Оригена се јавља благи антагонизам према члановима који нису „достојни“ али их, алудирајући на Божију љубав и светотајински карактер крштења, не сматра искљученим из Цркве; „Само вредни хвале су достојни да буду названи Црква“, остали призивају Господа и узносе молитве „али не само због тога, они су Црква такође.“³⁰

Црква као Тело Христово

Око 235. године, Ориген је написао свој коментар на Јеванђеље по Јовану, у коме први пут говори о Цркви као о Христовом телу. Тумачећи стихове Јн. 2, 18–22, Ориген пише: „Ода, како *ἱὸς*, (храм и Христ*ῶ*во тело) се уједињују у једном тумачењу, чини се да буду *ἡ* Цркве, која дивајући названа „храм“, из*ῆ*рађен од живо*ῖ* камења, *ἡ*ос*τ*ајући духовна кућа за све*ῖ*о свеш*τ*ен*σ*тво (у*ῖ*. 1 Пет*ῖ*. 2,5), из*ῆ*рађена „на *ἡ*ме*λ*у *αἰ*ο*σ*το*λ*а и *ἡ*ρο*ρ*о*κ*а, Христ*ῶ*с Исус је *ἡ*лавни кра*ῖ*еу*ῖ*аони камен (Еф. 2,20). И кр*ο*з изреку „Сада *σ*ἡ *ἡ* Тело Христ*ῶ*во и чланови у уделу“ (1 Кор 12, 27) (знамо) да чак и ако хармонија каменова храма може би*ῖ*и разорена, (или као *ἡ*шо је најисано у 22 Псалму, све *κ*ο*σ*τ*ῖ*и Христ*ῶ*ве мо*ῖ*у би*ῖ*и разношене у *ἡ*о*ν*е*ν*ѐима и боловима, *σ*ἰ*λ*ε*τ*ἰ*κ*ама од *σ*ἰ*ρ*ане оних који воде ра*ῖ*и *ἡ*ро*ῖ*ив *ἡ*един*σ*ἡ*ν*а храма (у*ῖ*. Пс. 22,14), храм *ἡ*е васкрсн*ῖ*и и *ἡ*ело *ἡ*е ус*τ*а*ῖ*и *ἡ*ре*ἡ*ἡ *ἡ*ана *ἡ*осле *ἡ*ана зла које му *ἡ*ре*ῖ*и и *ἡ*ана саврше*ν*а који следи. Тре*ἡ*ἡ *ἡ*ана *ἡ*е сван*ῖ*и у новом ра*ῖ*у и ново*ῖ* зем*λ*и (у*ῖ*. *Αἰ*ο 21,1), *ἡ*де *ἡ*е ове *κ*ο*σ*τ*ῖ*и, *ἡ*ео дом Израела (Јез. 37,11), ус*τ*а*ῖ*и у велики *ἡ*ан Гос*τ*ο*δ*α, *ἡ*дном (зау*ν*ек) је см*ρ*ἰ *ἡ*оде*ἡ*ена. След*σ*ἡ*ν*о, Христ*ῶ*во васкрсе*ν*е *ἡ*ако*ἡ*е, које је уследило након *σ*ἰ*ρ*а*δ*а*ν*а на Кр*σ*ἡ*ῖ*у, садржи *ἡ*а*ῖ*ну васкрсе*ν*а *ἡ*ело*ῖ* *ἡ*ела Христ*ῶ*во*ῖ*.“³¹

Овај одељак показује један број фундаменталних аспеката Оригеновог погледа на Цркву. Ориген прави разлику између опажајног, искуственог (*αἰσθητός*) тела Христовог, физичког тела у коме је живео током свог живота на земљи и „целога тела Христових светих“³² или „Христово истинито и савршеније тело.“³³ Едуард Швајцер наводи да Јован овде није користио израз *σῶμα* не у смислу тела или роба (Апо 18,13), већ да означи тело Христово, које ће умрети и устати.³⁴ На овај начин Ориген схвата Цркву, али на другим местима он оставља отворену могућност за још шире значење, у односу на целу људску расу³⁵ или на целу творевину.³⁶

У коментару на Посланицу Ефесцима, Ориген говори о односу Христа и Цркве, смештајући га у есхатолошки контекст везан за последњи суд и победу над непријатељима. Поражени непријатељи и све ствари ће почивати у подножју ногу Сина Божијег. Одмах затим, Ориген говори о Цркви која је дата Сину Божијем и која ће учествовати у овом догађају: „Он је *ἡ* Цркви као *ἡ*о*ῖ*лавар над свим, која

³⁰ Origène, „Frammenti sulla Prima Lettera ai Corinzi, 2“, у: Origène, *Esegesi Paolina I Testi Frammentari*, traduzione di Francesco Pieri, Città Nuova, Roma, 2009, 55.

³¹ Origène, *Commentaire Sur Saint Jean*, tome II, traduction par Cécile Blanc, Sources Chrétiennes 157, Cerf, Paris, 1970, 520.

³² Origène, *Commentaire Sur Saint Jean*, tome II, 521.

³³ Origène, *Commentaire Sur Saint Jean*, tome II, 524.

³⁴ E. Schweizer, „σῶμα κτλ“, у: G. Kittel, *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, Vol. XII, Paideia, Brescia, 1981, (VII, 1055), 694.

³⁵ Origène, *Homélies Sur Les Psaumes 36 à 38*, traduction par Henri Crouzel et Luc Brésard, Sources Chrétiennes 411, Cerf, Paris, 1995, 96.

³⁶ Origène, *Homélies Sur Les Psaumes 36 à 38, 96*; Origène, *Homélies sur le Lévitique I*, Sources Chrétiennes 286, Cerf, Paris, 1981, 314.

је Њејово шело, ѿуноћа Оноја који се у свима савршено исѿуњава. Налазећи да је Црква названа Тело Христѿово, ѿишамо се да ли о њој икада шреба размишљајѿи изван Поѿлавара, као осѿишак, шело и инсѿрументѿи Поѿлавара, или ѿѿуш ѿудској шела — чије је шело део Поѿлавара — шико је Тело Христѿово, оживљено Њејовим дожансѿвом и исѿуњено Њејовим Духом, је у свему Црква Христѿова или се шикве сѿвари још моју шумачишѿи на неки друш начин. Ако је дакле шична друша хиѿѿеза, она ће бишѿи Њејов елементѿи највише ѿудски, иако дивајући шикође део шела у својој целошѿишѿи, док ће дожански елементѿи који оживљава целу Цркву бишѿи дожанска сила које је на извесѿан начин оживѿѿворава. Желимо дакле да знамо на који начин је Црква, која је Тело Христѿово, ѿуноћа Оноја који се у свима савршено осѿварује, и зашѿио никада не ѿовори о ономе који се на сваки начин и у свима осѿварује, неѿо (Он) осѿварује.“³⁷

Ориген у овом одељку описује динамичан однос између Христа и светих. У телу Господа, свети већ сада предокушају благодати које их очекују и које ће их учинити сунаследницима у Христовом царском звању и поседу, док ће они који нису у таквој заједници бити тога лишени. Вредан је помена Оригенов став према обожењу, који у овом одељку има недвосмислен христолошки карактер који је, у поментом односу, везан за изграђивање Христовог тела које се креће према есхатону. Божанска сила телу даје снагу и покреће га. Свети су саделатељи Духа, који у Христу остварује обожење. Ориген активну улогу даје Христу и Духу, док су свети они у којима се Христос уобличава и који, у односу на Христа, имају пасивну улогу у изградњи храма Христовог тела. Он мора да прими част, на рачун чињенице да га верни њиховим делима обожавају.³⁸ Ученици су круна на Христовој глави.³⁹

Ледеганг у својој студији наводи специфичности и значај божанске заједнице тела Христовог. Историјски план божанске икономије спасења је увод у есхатолошку димензију. Он наглашава онтолошку димензију Христове личности у односу на човечанство и целу творевину: „Веза између Цркве и Христа је веома експлицитно изражена у представи Цркве као Тела Христовог. У основи је концепт телесног савеза свих у Једном, у Исусу Христу (уп. Рим. 5, 12–21). Црква као „истинито и савршеније Тело Христово“ открива значење историјског Христа у свом страдању и Васкрсењу. Емпиријска Црква, како год, је још увек залог (ἀρραβών) последњег Васкрсења. То значи: постоји процес остваривања Тела Христовог. Земаљска Црква није идентична са Телом Христовим али се сама поистовећује са њим. Личност не припада „Цркви без мрље и боре“ (Еф. 5, 27), већ савршеној светости, док не буде освећена како је Он свет. Логос, Реч, је душа овог тела и тело је њен инструмент. Оно не оставља душу неузнемирену, када тело или неко од његових чланова пати или је болестан. Колико дуго Тело Христово није најбоље, ни Христос није још увек сасвим у Оцу (уп. 1 Кор 15, 28). Као тело Христово, Хришћани имају већу одговорност него Јевреји или незнабошци. Ова одговорност је такође усмерена од једних према другима. Јединство Цркве је засновано на чињеници да је тело Христово. То не искључује различитост функција његових чланова. И то је делом повезано са различитошћу у савезу са Господом. Слика Христова као глава тела Цркве је независна слика: κεφαλή је поистовећено са ἀρχή. То такође подржава ову

³⁷ Origène, „Sulla Lettera agli Efesini, 19“, у: Origène, *Esegesi Paolina I Testi Frammentari*, 267–269.

³⁸ Origène, *Homélie sur le Lévitique, II*, traduction par Marcel Borret, Sources Chrétiennes 287, Cerf, Paris 1981, 78.

³⁹ *La Chaîne Palestinienne Sur le Psaume 118* (Origène, Eusèbe, Didyme, Apollinaire, Athanase, Théodoret), tome I, traduction par Marguerite Harl, Sources Chrétiennes 189, Cerf, Paris, 1972, 395.

независност, када је повезано са сликом тела. Постоје три аспекта: Христос као глава тела је, Онај из кога извире духовно познање, Онај ко прима част и Господ Цркве и Господ целог космоса.⁴⁰

Еклисиологија Песме над Песмама — Црква као Невеста

Оригенови коментари на Песму над Песмама су по мишљењу већине научника његово најлепше и богословски најупечатљивије дело. Тематике љубавног односа и светотајинства венчања је код Оригена од велике важности, и зато се налази у основи његовог тумачења Песме над Песмама.⁴¹ Већ у првом поглављу пролога Песме, видимо поставку са два тумачења: Ориген говори да је Песма над Песмама свадбена песма написана од стране Соломона, и да ју је он певао Јахвеу, у улози невесте. Реч је о души која жуди за Богом. Она се венчава горећи небеском љубављу према свом Женику, Логосу, Речи Божијој. У Њега су се заљубили и Њиме били занесени и душа која је створена по Његовој слици и Црква.⁴²

По Оригеновом тумачењу, заједница љубави Христа и Цркве је развијена на основу односа Јахвеа и Израела, али и сукоба Израела и хришћанске Цркве — између старе икономије Старог Завета и нове икономије Новог. У овом смислу пријатељи Женика симболизују пророке. Кћери Јерусалима које прате Невесту, и којима се она понекад обраћа, су јудејски народ који није хтео да прихвати Христову поруку. Детаљи библијског текста су интерпретирани на начин да увек истакну Христову супериорност у односу на разне изразе у којима је била рашчлањена и тумачена древна икономија. Ориген сматра да Црква није започела са Христом и са апостолима, него је реално постојала од почетка света, што представља један концепт већ потврђен у његовом времену. Она која је подразумевала праведнике Старог Завета, је увек живела у ишчекивању Христа.⁴³ Долазак Женика у тело, његово сједињење са њом има значење преласка из младићког у зрело доба, из несавршености Завеса у савршенство благодати.

Она је од сада постала подобна и достојна да се сједини са дуго очекиваним Жеником. Слика Невесте, праћене девојкама, која иде у сусрет Женику, је више од једне представе. Она је суштинско одређење Цркве на које ће касније бити применене такође различите типологије. Једно еклисиолошко ишчитавање ове књиге је урађено од стране Иполита и имао је претходнике у јеврејској егзегези.⁴⁴

Друга страна Оригеновог тумачења је ново виђење Цркве као душе, и њеног динамичног односа са Господом, сада у еклисиолошким оквирима — посебност Оригена је прелаз од еклисиолошке примене на ону која се тиче саме душе. Екли-

⁴⁰ F. Ledegang, *Mysterium Ecclesiae: Images of the Church and its Members in Origen*, Leuven University Press, 2001, 660–661.

⁴¹ Уп. Chênevert, *L'Eglise dans le Commentaire d'Origène sur le Cantique des Cantiques*, Bruxelles-Paris-Montréal, 1969; Giuseppe Sgheri, *Chiesa e Sinagoga nelle Opere di Origene*, Milano, 1982; F. Ledegang, *Mysterium Ecclesiae: Images of the Church and its Members in Origen*, Leuven University Press, 2001.

⁴² Origène, *Commentaire Sur Le Cantique des Cantiques*, tome 1, 81.

⁴³ Origène, *Commentaire Sur Le Cantique des Cantiques*, tome 1, 38.

⁴⁴ „У хришћанском амбијенту Песма је, ма колико о томе да знамо, без противљења била прихваћена и уврштена у канон богонадахнутих књига, и двоје младенаца прећи ће у значење Христа и Цркве: наилазимо на ово тумачење по први пут код Иполита, неколико година пре у односу на Оригенове списе, али оно им је извесно претходило. Док Иполит развија искључиво ово тумачење, Ориген у Песми над Песмама му о томе придодaje друга два, једно литерарно и једно алегоријско. Присуство литералне интерпретације у егзегези једног текста коме се може дати религиозно значење искључиво преко једне комплетне алегоризације је један производ филолошке осетљивости Оригена“ (M. Simonetti, „Cantico dei Cantici“; у: Adele Monaci Castagno, *Origene*, Città Nuova, Roma, 2000, 60).

сиологија и духовност се прожимају и врше реципрочан утицај. Манлио Симонети посебно истиче њене карактеристике и главно место које ће понекад ова интерпретација заузети код Оригена.⁴⁵ „Тема индивидуалне љубави Логоса и душе верујућег је подељена на основу разликовања, фундаменталног за Оригена, између простих (почетника) и савршених. У том контексту Невеста је виђена обично као израз савршене душе која од сада стигла до момента потпуног сједињења са божанским Логосом; напротив, девојке које је прате представљају душе, још увек несавршене, која више која мање, које у пратњи Невесте траже, и оне такође, да учине што стабилнијим и јачим однос са Жеником, и у овом њиховом учествовању за достизањем тога, се подмлађују преко подршке коју им пружа Невеста.“⁴⁶ Ориген никада не одустаје од позива свим вернима да напредују у духовном савршенству, по угледу на Невесту, душу која је достојна сусрета са својим Жеником. Симонети то образлаже срећом коју нуди брачна заједница и заједничарење у љубави.⁴⁷

Постоје сватови зато што је Христос женик, будући да се присаједињује невести „без мрље и боре“ (Еф 5, 27). Овај најчешће цитиран стих има различите нивое примене. Он може да упућује на први долазак Христов, који очишћује Цркву водама крштења⁴⁸, али највише у општем смислу изражава напредовање, узрастање Цркве и душе у савршенству.⁴⁹

Тако Ориген може рећи, чак и сада, у садашњем времену, Црква може бити „поносна када је крај Христа и подражава га“, али у времену које ће доћи „она ће бити поносна и лепа не само подражавањем, него и њеним посебним савршенством; и Он говори да су њене очи грлице, може бити схваћен као значење да две грлице ње-

⁴⁵ „У питању је значење узајамне љубави између Јахвеа и Израела. Он закључује да, осим двоје главних протагониста, има још двоје других из окружења, један хор девојака које прате Невесту и једна група пријатеља који прате Женика. Податак да се текстурална драма одвија као у једној драматичној радњи у којој узимају учешћа да говоре разне личности, задатак литерарног тумачења је да постави јасно ову радњу и расподелу, не увек очигледна, изјава и досетки у дијалогу између разних ликова, сходно методолошком принципу, да духовна интерпретација, у нашем случају алегоричка, може бити предложена са убедљивошћу само на основу једне егзактне литералне интерпретације. Њу прати, премиса за премисом, духовно тумачење, рашчлањена на две теме: једну, ону традиционалну, по којој двоје младенаца симболизују, са типолошком и интерпретацијом заједнице, Христос и Црква. Друга интерпретација, уведена је по први пут од стране Оригена, у којој симболизује, са психолошком и интерпретацијом индивидуалног, божанског Логоса и душу верујућег. Девојке које прате Невесту ће представљати душе мање напредне од оне коју представља Невеста, још увек у зачетку на путу хришћанског савршенства. Пријатеље Женика у једном тренутку представљају анђели, док већ другог тренутка пророци. Три нивоа тумачења заузимају на систематичан и комплетан начин целокупан опсег Песме над Песмама, са јединственом варијантом да индивидуална интерпретација, обично трећа, понекад претходи оној која се тиче заједнице, уместо да је прати. Ова компактност и одређеност одвијања радње нису уобичајени у Оригеновим коментарима, по правилу су много више слободни у рашчлањењу нивоа тумачења: може се поставити хипотеза да одлике праволинијског и органског у садржају Песме, су у суштини једна серија варијација на тему љубави, и да су надахнуле Оригена да начини једно тумачење више праволинијско и правилно него обично. Морамо, уосталом, водити рачуна о томе да не читамо коментар на грчком оригиналу, већ у једној доста упрошћеној верзији превода“ (M. Simonetti, „Cantico dei Cantici“, 62).

⁴⁶ M. Simonetti, „Cantico dei Cantici“, 63; уп. такође Origène, *Commentaire Sur Le Cantique des Cantiques*, tome 1, 177–205.

⁴⁷ „Позив који Ориген упућује читаоцима Песме над Песмама и слушаоцима његових коментара је да увек осећају обавезу да још више напредују на начин да свако од њих може постати као Невеста Христова, достојна савршене заједнице са Жеником. У описивању свих сладости суживота, и у показивању ње као циља коме би сваки хришћанин требао непогрешиво да тежи, Ориген је често обузет ентузијазмом који се конкретизује у отварањима према мистичном, велике привлачности: теме духовних чула, љубавне рањивости, и оне, развијене током тумачења мистичних младенаца и сватова, предодређених за велику срећу у хришћанској мистици у свим временима“ (M. Simonetti, „Cantico dei Cantici“, 63).

⁴⁸ Origène, *Commento al Cantico dei Cantici*, 74–105.

⁴⁹ Origène, „Sulla Lettera agli Efesini“, 19, 269.

них очију јесу Син Божији и Свети Дух по Оригену ово је објашњење зашто је у Песми над Песмама 1,15 два пута речено невести „како лепа ти си.“⁵⁰

Невеста која очекује и прижељкује Христа чини целу историју, од Адама па надаље, припремом за овај сусрет: „Да ме он пољуби пољупцима уста Његових“⁵¹ је глас Цркве, која припремљена за сватове од стране анђела и пророка, успламтела љубављу моли Оца свог Женика да га пошаље како би он сам могао да разговара са њом, присутан у телу:⁵² није лепа док је далека, постаће то када се сједини са Њим.⁵³

Црква као народ Божији

Ориген развија теологију о два народа: „први“ народ, онај „тада“, „пре нас“, онај „телесни“⁵⁴, који је „брат“ Цркве⁵⁵, и онај „нови“⁵⁶ који долази од народа. Они су два народа у утроби Ревекиној (Пост 25,23), где на месту Јакова, мањи који превазилази већег, је Црква која наступа и наслеђује Синагогу.⁵⁷ Један део Израела је поверовао у Христа, за кога Ориген, поред Цркве многих народа, примећује такође ову од Јудеја.

Узрастање правог Израела је достићи духовну висину, бити достојан за Христа. Кроз Њега он превазилази границе историјског Израела. Ориген то образлаже у светлости Изл. 1,6–7, у коме он види Јосифа као праслику Христа и патријарха Јуду као праслику Јуде Искаротског: „Синови Израела су били веома малобројни пре него што је наш Јосиф умро, који је био продан за тридесет сребрњака од стране Јуде/Јуде Искаротског, једног од његове браће. Али када је он окусио смрт за све (уп. Јев 2,9), помоћу које је „Он уништио њега који је имао власт смрти, то јест ђавола“ (Јев. 2,14), народ вере се умножио „и синови Израела су се проширили и земља их умножи и они се увећаше у великом броју преко мере“ (Изл. 1,7). Штавише, као што је Он рекао да „зрно пшенице није пало у земљу и умрло“ (Јн. 12, 24), Црква извесно не би могла да има велику жетву по целој земљи. Дакле, после је „зрно је пало на земљу и умрло“, цела ова летина од верних се издигла из тога „и синови Израела се умножише и посташе веома јаки“ (Изл. 1, 7). Због „гласа“ апостола „отиђоше по целој земљи и њихове речи до крајева земље“ (Пс. 19, 4) и преко њих, као што је написано „реч Господа напредоваше, и беше умножена“ (Дап. 12, 24).“⁵⁸

Цркве Христове се шире свуда по свету, управо онако као што је написано о Израелцима да су се они настанили у свим градовима Амореја (Бр. 21, 25).⁵⁹ Кроз крштење народи се утеловљују у број синова Израела.⁶⁰ Карактеристика правих

⁵⁰ Origène, *Commentaire Sur Le Cantique des Cantiques*, tome 2, texte de la version latine de Rufin, introduction, traduction et notes par Luc Brésard et Henri Crouzel, Sources Chrétiennes 376, Cerf, Paris, 1992, 496.

⁵¹ Origène, *Commentaire Sur Le Cantique des Cantiques*, tome 1, 177.

⁵² Origène, *Commentaire Sur Le Cantique des Cantiques*, tome 1, 179–187.

⁵³ Origène, *Homélie Sur Le Cantique Des Cantiques*, introduction, traduction et notes Dom O. Rousseau, Sources Chrétiennes 37, Cerf, Paris, 1953, 86.

⁵⁴ Origène, *Omélie Sulla Genesi*, traduction de Maria Ignazia Danieli, Città Nuova, Roma, 2002, 205–219; 346–347.

⁵⁵ Origène, *Commento al Cantico dei Cantici*, 74–105.

⁵⁶ *La Chaîne Palestinienne Sur le Psaume 118*, 204.

⁵⁷ Origène, *Omélie Sulla Genesi*, 307; *La Chaîne Palestinienne Sur le Psaume 118*, 350–352.

⁵⁸ Origène, *Homélie Sur L'Exode*, 52–54.

⁵⁹ Origène, *Homélie Sur Les Nombres*, introduction et traduction par André Mehat, Sources Chrétiennes 29, Cerf, Paris, 1951, 260.

⁶⁰ Origène, *Homélie Sur L'Exode*, 58.

Израелаца је да они виде Бога.⁶¹ Ми видимо Бога у Исусу Христу (уп. Јн. 14, 9). Ако неко познаје Христа, он је Израелац, ако не, он није Израелац.⁶²

Прави Израел није народ који биолошки потиче од Аврама, већ онај који се враћа Авраму у вери (уп. Рим. 9, 8). Прави Израел обухвата Хришћане од Јевреја и из оне од пагана. Када Лк. 1, 54 каже „Он је ставио себе на страну Израела свог слуге“ то се односи на са једне стране телесни Израел (1 Кор. 10, 18), од кога су многе хиљаде поверовале у Господа о биле спасене, са друге стране спознајни Израел, верујући, из незнабожаца.⁶³ Ориген такође назначава Лк. 2, 32 и каже да „светлост која ће бити откривење незнабошцима“ и „славу народа твога Израела“. За прве је то био почетак поучења (διδασκαλία), за потоње наставак њиховог образовања (μαθησις).⁶⁴ Црква је истинити Израел.

Закључак

Оригенова еклисиологија суштински почива на теологији о народу Божијем. Посредно, она је у највећем броју случајева мисао водиља генијалног Оригена. Да би што успешније изразио повезаност два Завета и јединственост плана божанске икономије, Ориген увек користи концепције Старог Завета. Користећи се типологијама апостола Павла и сликама које проналази у светотајинском богословљу ране Цркве, Ориген их доводи у везу са Васкрсењем Исуса Христа као остварење Божијег плана о Израелу, истинитој Цркви његовог тела.

Ориген не пропушта да истакне духовну димензију новозаветног схватања Цркве, будући да је био под снажним утицајем платонског начина размишљања. У појединим моментима, ова оријентација му обезбеђује стабилну позицију када је реч о хришћанском животу уопште, где духовност има значајно место.

Као егзегета, он тумачи Стари и Нови Завет по кључу: назначење, символика-остварење, стварност. Ориген посматра догађаје сагледавајући целокупан простор времена, укључујући и вечност. Ориген ће у доброј мери, у основним идејама, одредити стандарде будуће егзегезе.

Када говори о Цркви као Христовом телу, он истиче улогу Духа Светог као Божије силе која остварује заједницу. Есхатолошко усмерење је присутно премда поседује платонски призив из разлога што увек подразумева постојећу стварност пре времена. Из ње је све настало и у њу се враћа. Иако у горенаведеним одељцима то није експлицитно, прецизна мера у којој је то код Оригена заступљено може да буде предмет расправе.

У тумачењу Песме над Песмама, Ориген излаже учење о Цркви у оквирима мушко-женског односа, дајући му духовно значење. Ориген говори о Невести као Цркви али је схвата и као душу верујућег. Централно место заузима тема Невесте као Цркве која се тумачи као Црква у Старом и Новом Завету.

Када је реч о теологији о народу Божијем, Ориген истиче да Црква носи назив Израел из разлога што су сви догађаји у Старом Завету указивали на заједницу тела Исуса Христа. Ориген то образлаже у коментару на Јеванђеље по Луки, где тумачећи речи старца Симеона, говори о континуитету између два Савеза. Назив Израел је заједница оних који верују у Исуса Христа.

⁶¹ Origène, *Homélie Sur La Genèse*, introduction, traduction et notes par Louis Doutrelau, Sources Chrétiennes 7 bis, Cerf, Paris, 1985, 380–382.

⁶² Origène, *Homélie Sur S. Luc*, introduction, traduction et notes par Henri Crouzel, François Fournier, Pierre Perichon, Sources Chrétiennes 87, Cerf, Paris, 1962, 494.

⁶³ Origène, *Homélie Sur S. Luc*, 482.

⁶⁴ Origène, *Homélie Sur S. Luc*, 483.

Оригеново богословље о Цркви је тумачење библијских одељака кроз призму Божије икономије виђене као превечна стварност. Ориген описује личност Исуса Христа и народ крштених помоћу догађаја из Старог Завета у циљу тумачења тајне у којој се скрива стварност вечног храма Господњег.

Résumé: La première partie du travail résume brièvement les idées d'Origène, dans le contexte de sa doctrine sur l'Eglise, puis le rapport du temps, de l'éternité et de la fondation de l'Eglise. A la fin de la première partie, on parle de signification de la spiritualité. Pour Origène, l'ascèse est un des éléments clés de la vie chrétienne qui s'affirme dans le cadre de la communauté et est dirigé vers l'ère eschatologique. La seconde partie du travail traite trois thèmes de l'ecclésiologie d'Origène centrés sur ces passages bibliques: Le thème du Corps du Christ dans lequel est accentué le rapport dynamique spirituel entre le Christ et les fidèles et l'édification du temple du Corps du Seigneur. Le thème de l'ecclésiologie du Cantique des Cantiques souligne le mysticisme du mystère nuptial et la perfection personnelle, tandis que le thème de la théologie du peuple de Dieu à travers l'exégèse biblique montre la relation entre l'Eglise vétérotestamentaire et celle du Nouveau Testament, ainsi que les implications pour l'économie ancienne de l'œuvre du salut du Christ dans l'histoire. L'Eglise est le véritable Israël qui par soi donne le salut au monde entier.